

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum
Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2013
MASTER I ÖVERSÄTTNING
Specialisering i engelska

The music blew me away

Om byte av kognitiv domän vid översättning
av konceptuella metaforer

Författare:

Viktor Rauer

vrauer@hotmail.com

Handledare:

Lena Ekberg

Sammandrag

Den här uppsatsen har som syfte att försöka ta reda på ifall det är svårare för översättare att översätta konceptuella metaforer när de väljer att inte behålla de kognitiva domänerna i metaforerna. Tio studenter fick översätta tretton meningar, samtidigt som de fick de berätta om, verbalisera, sin egen översättningsprocess. Verbaliseringarna spelades in och transkriberades till så kallade think-aloud protocols, som för att se om de valt att behålla de konceptuella metaforenas kognitiva domäner från källmeningarna eller inte. Därefter jämfördes mängden verbalisering mellan översättningar där metaforens kognitiva domäner behållits och där de inte gjort det. Jämförelsen visade att det verbaliserades lite mer om de metaforer där de kognitiva domänerna bytts ut eller tagits bort.

Nyckelord: processororienterad översättningsvetenskap, TAP, think-aloud protocol, Cognitive Translation Theory, konceptuella metaforer, kognitiva domäner

Engelsk titel: The music blew me away – Switching cognitive domains in translating conceptual metaphors

Innehållsförteckning

Sammandrag	1
1 Inledning	3
2 Teoretisk bakgrund	4
2.1 Den processororienterade översättningsvetenskapen.....	4
2.2 Think-Aloud Protocol	4
2.3 Metaforer och kognitiva domäner.....	8
2.4 Cognitive Translation Theory	11
3 Material.....	13
3.1 Testet.....	13
3.2 Testdeltagare	13
3.3 Testets genomförande	14
4 Analys av TAP	15
4.1 Problemindikatorer	15
4.2 Analyskategorier.....	17
5 Resultat	20
5.1 Övergripande resultat.....	20
5.2 Verbalisering kring konceptuella metaforer	23
5.3 Byte av kognitiv domän.....	24
5.4 Syntes.....	29
6 Diskussion	30
7 Sammanfattning.....	32
Litteraturförteckning.....	33
Bilagor	35
Bilaga 1: Avtalet	35
Bilaga 2: Testet	36

1 Inledning

Att översätta metaforer är en viktig del av en översättares arbete. En välformulerad metafor inte bara lyser upp språket utan innehar ofta också en förklarande och förtätande funktion. En metafor kan göra begripligt det som till en början verkar svårförstått och abstrakt, och är det något man vill undvika att bidra till som översättare är det otydlighet. I sin strävan efter precision och tydlighet ställs översättare ofta inför metaforens problematik, men detta sker inte alltid på ett medvetet plan. Det är nämligen inte alltid som översättare lägger märke till att det är en metafor de översätter. Vissa metaforer tar timmar, kanske dagar, att reda ut, medan andra rinner obemärkt förbi i den ström av ord som kallas översättning. Vissa metaforer översätter nästan sig själva, medan andra kräver mer tid och mer uppmärksamhet. Varför är vissa metaforer svårare att översätta än andra?

Den här uppsatsen utgår från antagandet att metaforer kan delas in i olika kognitiva domäner och att problem kan uppstå när en metafor måste byta eller ta bort en kognitiv domän under översättningen. För att ta reda på ifall detta antagande stämde gjordes en undersökning där en grupp engelskstudenter på grundnivå fick översätta ett antal meningar innehållande konceptuella metaforer från engelska till svenska. Under tiden de översatte fick de beskriva, eller verbalisera, vad det var de tänkte och gjorde. Denna verbalisering spelades in och transkriberades till så kallade think-aloud protocols. Hypotesen är att om studenten byter eller tar bort någon kognitiv domän under sin översättning kommer detta att resultera i en större mängd verbalisering från studenten.

2 Teoretisk bakgrund

2.1 Den processororienterade översättningsvetenskapen

Vad är det som sker i vår hjärna när vi översätter? Det är frågan som man ställer sig inom den processororienterade översättningsvetenskapen. I sökandet efter svar har forskarna riktat sina blickar mot den kognitiva lingvistik och psykologin, där man sedan årtionden har försökt att förstå detta vårt mest energikrävande organ, hjärnan. Och det var tack vare banbrytande framsteg inom dessa forskningsområden som den processororienterade översättningsvetenskapen kunde ta form. Ny teknik som mätning av hjärnaktivitet (EEG) och mätning av ögonrörelser (*eye-tracking*) lånades in och användes experimentellt för att försöka se vad som sker i hjärnan när vi översätter. Dessutom testade man inlånade intervjumetoder som *introspektion* och *retrospektion* för att skapa sig en bättre bild av hur översättare tänker när de arbetar. Forskningen på området beskrivs ofta just som *processororienterad*, i motsats till *resultatorienterad* forskning, vilken främst riktar in sig på måltexten. Med tiden har dock denna indelning blivit allt svårare att vidhålla, allteftersom teoretiska och metodologiska framsteg gjorts inom forskningen på området (Halverson 2001:211).

2.2 Think-aloud protocol

Länge var forskningen kring översättning begränsad till att studera den produkt som översättaren lämnade ifrån sig, det vill säga måltexten, och jämföra denna med källtexten. När sedan *think-aloud*-metoden infördes inom översättningsvetenskapen kunde forskare studera de mentala processer som de tidigare bara hade kunnat spekulera om (Jonasson 2007:1). *Think-aloud* eller *concurrent verbalization* (samtidig introspektion) är en undersökningsmetod som går ut på att undersökningsdeltagaren översätter en text och samtidigt berättar om, *verbaliserar*, sin egen process. Denna verbalisering spelas in och transkriberas sedan till något som heter *think-aloud protocols* (TAP:s). Metoden har lånats in från kognitiv psykologi och användes för första gången inom översättningsvetenskapen av Gerloff, Krings och Lörcher (Jääskeläinen 2011:1). Sedan metoden introducerades i mitten av 1980-talet har intresset för empirisk forskning ökat kraftigt inom översättningsvetenskapen (Jonasson 2007:1).

Vid genomförandet av en TAP-undersökning måste forskaren bestämma sig för hur undersökningen ska se ut. Nedan följer sju kriterier som bör definieras innan undersökningen inleds (Jonasson 2007:2).

1. *Typ av testpersoner*

I de första undersökningarna testade man studenter som studerade språk, eftersom det dels var enklare att få dessa att delta i undersökningen än professionella översättare och det dels antogs att professionella översättare var så automatiserade i sitt översättningsarbete att det inte skulle gå att få något ut av deras introspektion och verbalisering. På senare tid har dock både översättarstudenter och professionella översättare använts i undersökningar med think-aloud, med intressanta resultat. Deltagarantalet i de flesta studier har varit mellan fem och tio, men till exempel Lörcher använde sig av hela 48 deltagare (Jonasson 2007:2).

2. *Typ av källtext*

Källtexttypen som forskarna har använt oftast är nyhetsartiklar, men även historieböcker, turistbroschyrer och hemsidor, text från konceptalbum, instruktionsmanualer och undertexter har använts (Jonasson 2007:2).

3. *Käll- och målspråk*

När det gäller käll- och målspråk har det förekommit olika kombinationer i undersökningarna. Engelska har använts som källspråk och målspråken har då varit tyska, finska, franska, danska, hebreiska och portugisiska. Franska har använts och där har målspråken varit engelska, svenska, norska och tyska. Andra kombinationer har varit tyska till franska och svenska, ryska till svenska och spanska till tyska. I de flesta fall har deltagarna översatt till sitt modersmål (Jonasson 2007:3).

4. *Briefing*

I de första TAP-studierna fick deltagarna ingen information om omständigheterna kring texten och de var heller inte förberedda på något sätt. Eftersom dessa deltagare var språkstudenter så var detta ett vanligt sätt att översätta för dem och därför uppstod inga problem. Senare när professionella översättare involverades i studierna blev det vanligt att man gav deltagarna en briefing, där man förklarar för vem måltextern skulle översättas och varför den skulle översättas. Eftersom deltagarna kan uppleva obehag på grund av att de

tänker högt och pratar till sig själva är det därför generellt rekommenderat att börja med en uppvärmningsövning innan det riktiga testet. Denna uppvärmning har dock inte alltid använts i TAP-studier (Jonasson 2007:3).

5. Hjälpmedel

I de tidigare studierna fick deltagarna inte ha några hjälpmedel. Tanken var att de skulle producera fler egna lösningar och strategier i så fall. I senare studier har det blivit vanligare att försöka återskapa deltagarens vanliga översättningsmiljö och nyligen har testpersonerna fått sitta på sin vanliga arbetsplats med sina vanliga hjälpmedel (Jonasson 2007:3).

6. Tidsbegränsning

När det gäller tidsbegränsningar har det i de flest fall inte satts någon sådan, men i några studier har man satt tidsbegränsning. Dessutom har man testat att variera tidsbegränsningen för att se hur detta påverkar översättningsprocessen (Jonasson 2007:4).

7. Monolog/dialog

Den sista parametern som kan variera från undersökning till undersökning är huruvida think-aloud-processen ska vara en monolog eller en dialog med undersökningsledaren. Enligt Ericsson och Simons teori (1993) bör social interaktion undvikas till varje pris under think-aloud, eftersom konstruerad kommunikation troligen stör uppgiften (Bernardini 2001:252). Det ansågs viktigt att deltagarna inte skulle känna sig tvungna att följa sociala normer, så från början var alla TAP-undersökningar monologa. I senare undersökningar testade man dock att genomföra testet med flera deltagare som fick prata med varandra, eftersom att prata med sig själv kunde upplevas som onaturligt för deltagarna (Jonasson 2007:4).

De faktorer som har undersökts med think-aloud-metoden inom översättningsvetenskapen är översättningsproblem och strategier, storlek på översättningssegment, automaticitet och affektiva faktorer. Vissa studier har riktat in sig på mer specifika saker som till exempel verbfraser, finska partiklar, egennamn, kulturella termer och metaforer. I de tidigare studierna arbetade man inte efter någon specifik hypotes, men i de senare har man arbetat mer specifikt efter en hypotes (Jonasson 2007:4).

Innan man började göra empiriska undersökningar inom översättningsvetenskapen utgick de flesta teoretiska modeller ifrån att översättningsprocessen bestod av tre faser: förståelse, överföring och omformulering. Med hjälp av think-aloud-metoden har man dock sett att

processen är mer komplicerad än så. De tre faserna är nämligen svåra att skilja från varandra; omformulering sker ofta samtidigt som förståelse och processen sker inte alltid linjärt. Speciellt professionella översättare hoppar gärna fram och tillbaka mellan käll- och måltext, i högre utsträckning än icke-professionella (Jonasson 2007:4).

När man har studerat problem och strategier med think-aloud-metoden inom översättningsvetenskapen har man framför allt tittat på hur översättare tagit sig an de svårigheter som uppstått under översättningsprocessen. Man har sett att det dyker upp ”problemindikatorer” som till exempel undersökningsdeltagarens uttalade konstaterande av ett problem, dennes användande av referensmaterial, understrykning av passager i källtexten, semantiska analyser av element i källtexten, tvekanden och överväganden av alternativa översättningsmöjligheter. Dessa problem löses sedan genom olika strategier (Kriings 1986:267). Jääskeläinen (1993:106) menar dock att översättningsstrategier inte bara är kopplade till översättningsproblem, utan även till när översättare gör oproblematiske översättningsval.

Ett översättningssegment definieras som en *attention unit* (koncentrationssegment) eller *unit of analysis* (analyssegment) och är den sammanhängande bit text som översättaren behandlar i taget. Enligt de flesta undersökningar arbetar professionella översättare med större översättningssegment än icke-professionella. Att arbeta med stora segment anses ofta som mer kompetent översättning än att arbeta med mindre. I think-aloud protocols kan man se dessa segments gränser genom att studera översättarens byte från ett översättningsproblem till ett annat (Jonasson 2007:5).

Ett annat fenomen som man har studerat med think-aloud-metoden är automaticitet. Från början antog man att professionella översättare tack vare sin erfarenhet hade automatiserat vissa lösningsstrategier och därför inte förklarar dessa genom think-aloud-metoden. Detta visade sig inte stämma fullt ut. Vissa processer visade sig bli automatiserade, medan nya processer kom i fokus och gjorde översättaren medveten om nya problem (Jonasson 2007:6).

Ericsson och Simon (1993) menar att om think-aloud-metoden används med försiktighet och rätt instruktioner så ändrar den inte undersökningsdeltagarnas tankeprocess, förutom att denna process tar lite längre tid. Förutom detta har det bevisats att undersökningsdeltagare som översätter med think-aloud-metoden arbetar med mindre översättningsenheter än utan think-aloud. En annan, kanske uppenbar, nackdel med metoden är att det endast går att nå den aktiva delen i arbetsminnet, vilket innebär att den omedvetna delen är onåbar. Trots

begränsningar och brister i metodiken kan think-aloud-metoden ge värdefulla inblickar i de kognitiva processerna, men aldrig en fullständig överblick av dessa (Jääskeläinen 2011:1-2). Muñoz (2013:247) håller med och menar att även om metoden kanske är otillförlitlig så kan den ändå peka på intressanta fenomen inom översättningen. Halverson (2001:213-4) kritiserar metoden för att den stör översättaren och kan förändra översättningen. Även Bernardini (2001:251) kritiserar metoden och menar att ett stort problem med forskningen kring den är avsaknaden av ett etablerat forskningsparadigm.

2.3 Metaforer och kognitiva domäner

Metaforer är enligt det traditionella synsättet enbart stilistiska verkningsmedel med syfte att dekorera språket (Lagerholm 2008). Metaforer, menar man, handlar om ord, inte om tanke och handling. Denna uppfattning fick dock omvärderas när lingvisten George Lakoff och filosofen Mark Johnson gav ut sin bok *Metaphors we live by* (1980). I detta mycket slagkraftiga verk lade författarna fram sin teori om vad metaforer är. De argumenterar för att metaforer inte alls bara är stilistiska verkningsmedel; de handlar inte alls bara om ord. Metaforer existerar inte bara i språket utan omger oss dagligen i både tanke och handling – hela vårt begreppssystem bygger nämligen på metaforer, menar de.

Med enkla, språkliga exempel beskriver Lakoff och Johnson hur vi ser på och tolkar vår omvärld i form av metaforer. De skiljer på termen *metafor*, som betyder ”en domänöverföring i begreppsvärlden”, och *metaforiskt uttryck*, som är ett språkligt uttryck (ett ord, en fras, en mening). Som det tydligaste exempel på detta tar de upp metaforen ARGUMENT IS WAR (DEBATT ÄR KRIG). Denna metafor använder vi oss av i uttryck som ”Han *attackerade* motståndarens argument”, ”Det hon säger är *oförsvarbart*”, ”Jag har aldrig *vunnit* över honom” etc. De flesta kan här hålla med om att dessa uttryck är tydliga anspelningar på krig. Lakoff och Johnson går dock steget längre och menar att vi inte bara pratar om debatter som krig, utan att vi också uppfattar och delvis strukturerar vår tillvaro kring att debatter är krig. Vi *vinner* och *förlorar* debatter. Vi ser personen vi argumenterar med som vår *motståndare*. Vi lägger upp *strategier*.

Metaforens själva natur bygger på att vi förstår och upplever en sak i form av en annan, eller rättare sagt att vi förstår en *kognitiv domän* i form av en annan. Metaforer består alltså av två *kognitiva domäner*, som härrör från två olika mentala områden i vår hjärna. Kärlek,

krig, hälsa och sömn är exempel på kognitiva domäner som vi har. I metaforen DEBATT ÄR KRIG förstås den kognitiva domänen DEBATT i form av den kognitiva domänen KRIG. Vårt vardagliga sätt att tala om debatter är i form av krig eftersom vi uppfattar de båda företeelserna som lika, även om vi för det mesta är omedvetna om detta. Lakoff och Johnson går så långt som att säga att hela vårt tänkande är metaforiskt. Detta innebär dock inte att vi uppfattar en företeelse helt i form av en annan, eftersom detta skulle innebära att en företeelse *är* en annan.

En annan metafor som tydligt illustrerar Lakoff och Johnsons teori är TID ÄR PENGAR, och då åsyftas inte det slitna talesättet ”Tid är pengar” utan det metaforiska koncept som författarna menar både reflekterar och strukturerar vår tillvaro. Faktum är att denna metafor är så integrerad i både engelskan och svenskan att vi inte ens reflekterar över att det är en metafor – än mindre innebörden av detta. Vi använder uttryck som ”Du *slösar* min tid”, ”Ska vi verkligen *lägga* en hel eftermiddag på detta?”, ”Han lever på *lånad* tid” etc. Men precis som i fallet med metaforen DEBATT ÄR KRIG är uttrycken här inte bara en godtycklig språklig konvention; de bygger på en verklig kulturell konvention. Tid är hårdvaluta i vår kultur. Det är en högst begränsad råvara som vi säljer, köper och byter till oss. Hela vår moderna västerländska ekonomiska modell bygger på att arbetare säljer sin tid till arbetsgivare och arbetsgivaren köper den, att vi betalar telefonräkningen per minut, hotellrummet per natt, och att vi betalar vår skuld till samhället genom att avtjäna tid i fängelse.

Båda de exempel som hittills har tagits upp benämns av Lakoff och Johnson som *structural metaphors* (strukturella metaforer), vilket vi har sett innebär att en företeelse förklaras och förstås i form av en annan. Men det finns även en kategori som heter *orientational metaphors* (orienterande metaforer), som innefattar metaforer som har med rumsliga referenser att göra såsom upp-ner, fram-bak, in-ut etc. I denna kategori förklaras en företeelse i form av en rumslig referens, till exempel GLAD ÄR UPP, vilket till exempel ger det metaforiska uttrycket ”Jag känner mig *uppåt* i dag”. Dessa orienterande metaforer är dock inte helt godtyckliga – de grundar sig nämligen i våra fysiska och kulturella upplevelser. GLAD ÄR UPP grundar sig i våra erfarenheter av att nedstämdhet och depression ger dålig hållning, medan god hållning har positiva konnotationer. På liknande sätt går det att förklara det metaforiska uttrycket ”De *höjde* min lön” (MER ÄR UPP) som har sin bas i vår erfarenhet av att om man adderar ett fysiskt objekt till en hög så ökar höjden. Likaså är ”Han

är *på benen igen*” (HÄLSA ÄR UPP) ett resultat av vår erfarenhet av att friska människor kan stå på sina ben medan sjuka måste ligga i sängen.

Alla de tre metaforiska uttrycken i föregående stycke bygger på metaforen BRA ÄR UPP, som kan ses som ett genomgående tema i stora delar av vårt västerländska samhälle. Det är dock viktigt att konstatera att dessa metaforer och metaforiska intryck inte på något vis är allmänna och eviga sanningar. Dessa skiftar inte bara med tiden utan även inom rådande kulturella hegemonier. Till följd av omvälvande skeenden som krig, ekonomiska kriser och klimatförändringar har man genom historien blivit tvungen att omvärdera dessa metaforer helt eller delvis. Före den stora oljekrisen i USA på 1980-talet rådde den ”givna sanningen” STÖRRE ÄR BÄTTRE när det gäller bilar. I samband med krisen steg bensinpriserna och denna sanning omprövades av en snabbt växande subkultur som menade att STÖRRE inte nödvändigtvis är BÄTTRE, utan att det är bättre att skaffa en mindre bil och därmed spara pengar. Denna subkulturs värdering skulle därför kunna beskrivas som SPARA PENGAR ÄR BÄTTRE är överordnat STÖRRE ÄR BÄTTRE. Generellt verkar dessa grundläggande rumsliga begrepp som upp-ner, fram-bak och in-ut finnas i alla kulturer, men åt vilket håll en företeelse är riktad eller vilka rumsliga begrepp som är viktigast varierar från kultur till kultur (Lakoff & Johnson 1980:23).

Den tredje och sista kategorin i Lakoff och Johnsons kategorisering av metaforer är *ontological metaphors* (ontologiska metaforer). Genom dessa metaforer ser vi händelser, aktiviteter, känslor, idéer etc. som materia eller vätskor, vilket gör det lättare för oss att referera till, kategorisera och kvantifiera dessa fenomen. Enligt teorin har dessa metaforer uppkommit som ett resultat av våra erfarenheter av fysiska föremål, men även av vår egen kropp. En ontologisk metafor är till exempel ”Börsen *föll* för andra dagen i rad”, där börsen blir en egen enhet som kan falla precis som ett fysiskt objekt. De kan också se ut som i exemplet ”Jag *drog mig ur* i sista sekund”, där en aktivitet ses som en behållare. Ett annat exempel på ontologiska metaforer är personifiering, som i ”Hans stolthet *fick honom att fortsätta*”, där stoltheten får mänskliga egenskaper genom att den agerar påtryckande.

Att översätta metaforer har varit ett återkommande ämne för forskning inom översättningsvetenskapen (Schäffner 2003:1254). Metaforens funktion är att chocka läsaren genom estetiska medel. Om inte denna chockeffekt kan bevaras i översättningen på grund av lingvistiska eller kulturella hinder går metaforen inte att översätta (Schäffner 2003:1256). Genom att analysera texters metaforer och processerna som ligger bakom dem kan man

utröna möjliga kulturella skillnader på det konceptuella planet (Schäffner 2003:1264). Här finns det utrymme för samarbete mellan processororienterad översättningsvetenskap och experimentell psykolingvistik i att studera hur översättare handskas med metaforer och försöka ta reda på hur känsliga de är för de konceptuella metaforer som döljer sig bakom lingvistiska uttryck (Schäffner 2003:1268).

2.4 Cognitive Translation Theory

Cognitive Translation Theory är en teori som först framfördes av Nili Mandelblit (1996). I denna teori bygger Mandelblit vidare på Lakoff och Johnsons idéer om att vi inte bara kommunicerar utan även tänker metaforiskt och menar att även översättning sker på ett tankemässigt plan snarare än på ett språkligt plan. Enligt denna teori tar metaforiska uttryck längre tid och är svårare att översätta om dessa uttryck tillhör en annan kognitiv domän än målspråkets motsvarande uttryck. Anledningen till detta är att översättaren måste lägga kraft på att söka upp en annan kognitiv domän, vilket leder till dröjsmål, osäkerhet och svårigheter under översättningsprocessen (Tirkkonen-Condit 2001:2).

Mandelblit testade sin teori genom att jämföra temporala idiom i engelskan och franskan. Han gav sina försöksobjekt några idiomatiska uttryck som han förväntade sig skulle översättas inom samma kognitiva domän och några andra uttryck som han förväntade sig skulle översättas till en annan kognitiv domän. Sedan mätte han hur lång tid varje översättning tog. Enligt Cognitive Translation-teorin skulle då de senare uttrycken ta längre tid att översätta än de förra och resultatet av hans test visade mycket riktigt att vissa av de uttryck som översattes till en annan kognitiv domän tog längre tid och skapade fler problem för översättaren (Mandelblit 1996:491).

Teorin har även testats genom andra metoder. Både Martikainen (1999) och Tirkkonen-Condit (2001) använde sig av TAP för att se om metaforiska uttryck tar längre tid och är svårare att översätta om dessa uttryck tillhör en annan kognitiv domän än målspråkets motsvarande uttryck. Detta gjorde de genom att låta professionella översättare tas sig an en text och därefter mäta tiden och längden på TAP-segmenten, räkna antal rader i måltextern och genom att fråga översättarna efteråt hur nöjda de var med sina översättningar. Resultaten som de fick fram med denna metod visade på hur byte av kognitiv domän resulterade i mer verbalisering i TAP och fler översättningsalternativ. Jakobsson använde sig av keystroke

logging för att mäta hur lång tid översättarna tog på sig och fann att idiomatiska uttryck (som ju ofta innehåller metaforiska uttryck) saktade ner översättarna i deras process. Även eye-tracking har använts för att testa denna teori. Sjørup utgick från hypotesen att översättarna skulle hålla kvar blicken längre på svårigheter som hade att göra med metaforer. Genom sin forskning fann hon att hypotesen stämde till stor del, även om det var omöjligt att bevisa att översättaren verkligen fokuserade på just de svårigheterna och inte några andra (Schäffner & Shuttleworth 2013:98-101).

3 Material

3.1 Testet

Källmaterialet bestod av 13 relativt enkla meningar på engelska, där 10 stycken innehöll en konceptuell metafor och 3 stycken saknade metafor (meningar 1, 5 och 9, se Bilaga 2). Anledningen till att testet innehöll 3 meningar som saknade metafor var för att deltagarna skulle få svårare att genomskåda testets syfte. Dessutom saknade den allra första meningen i testet en metafor för att deltagarna skulle komma in rätt i verbaliseringsproceduren. Totalt bestod testet av 87 ord och meningenslängden var mellan 4 och 8 ord. I genomsnitt var en mening 6,7 ord lång. Meningarna är konstruerade exklusivt för denna undersökning, men uppslag till konceptuella metaforer har hämtats från bland andra Lakoff & Johnson (1980) och Lindqvist (2009).

3.2 Testdeltagare

Deltagarna i undersökningen var 10 studenter som läste engelska på A-nivå på Lunds universitet. Översättarstudenter valdes bort på grund av deras förmodade mer analytiska förmåga, vilken skulle kunna leda till allt för mycket teoretiserande kring översättningsprocessen under undersökningen. Deltagarna fick anmäla sig frivilligt efter att de blivit informerade om undersökningen i helklass. Det ända de fick reda på var att undersökningen testade en metod som heter think-aloud och att testet bestod av att översätta 13 enkla meningar från engelska till svenska. Totalt tillfrågades tre klasser och uppskattningsvis 50 studenter. Alla deltagarna hade svenska som modersmål.

<i>Deltagare</i>	<i>Inspelning: längd i timmar:minuter:sekunder</i>	<i>TAP: antal ord</i>
Linn	00:11:47	1002
Jonas	00:11:27	983
Erik	00:06:16	315
Patrik	00:07:03	348
Maria	00:07:37	375
Henrik	00:07:05	258

Ebba	00:08:53	424
Lisa	00:05:50	275
Olof	00:09:53	361
Tom	00:07:33	334
Sammanlagt	01:23:29	4675

Tabell 1: Längd på inspelningar och antalet ord i TAP

Innan undersökningen började fick deltagarna skriva på ett sekretessavtal som sa att varken deras inspelningar eller översättningar skulle spridas vidare eller användas till något annat än till denna uppsats. En av deltagarna påpekade att sekretessavtalen motverkade sitt syfte eftersom det gjorde deltagarna icke-anonyma när de satte sina namn på dem. Sekretessavtalen har dock ytterligare en funktion, nämligen att de garanterar att uppsatsen faktiskt bygger på verkliga deltagares översättningar. Deltagarna verkar under fingerade namn i uppsatsen.

3.3 Testets genomförande

Testet genomfördes individuellt och monologiskt, utan tidsbegränsning och utan någon förhandsinformation om uppsatsens syfte, förutom den lösa förklaringen som de fick i helklass när de värvades till undersökningen. Innan deltagarna började översätta blev de dock instruerade med hjälp av en exempelmening hur det skulle kunna låta när man verbaliserar sin översättning. Sedan sattes inspelningsutrustningen igång och deltagaren fick börja översätta och verbalisera. De slutliga översättningslösningarna som de kom fram till fick de skriva ner på en förberedd svarsblankett.

Inspelningarna som testet resulterade i transkriberades till TAP:s för att kunna analyseras textuellt. Transkriptionerna skrevs ner med syfte att vara så lättförståeliga som möjligt och omfattar alltså ingen fonetisk transkription. Kortare pauser och uppräknings i deltagarens verbalisering markeras med komma och längre pauser med punkt och stor bokstav i transkriptionen. Vid byte av fokus till nästa mening har detta markerats med nytt stycke.

4 Analys av TAP

Analysen i den här uppsatsen bygger delvis på Jääskeläinens modell om *unmarked processing* (ommarkerade processer) och *marked processing* (markerade processer) (1999:162). Ommarkerad process är när deltagarens översättning flyter på utan störningar. Exempel på detta är oavbruten översättning och högläsning av källtexten. Markerad process är när deltagaren uppmärksammar en speciell del av översättningen och flytet avbryts. För att en verbalisering ska räknas som en markerad process måste den ha relevans för undersökningen (Jääskeläinen 1999:170). Eftersom denna uppsats endast undersöker översättningen av källtextens konceptuella metaforer är endast markerade och ommarkerade processer vid verbalisering av dessa metaforer analyserade, men för att kunna upptäcka dessa har alla markerade processer noterats och analyserats.

4.1 Problemindikatorer

För att kunna upptäcka de markerade processerna måste de möjliga problemindikatorerna definieras. Definitionerna utgår från Jääskeläinen (1999) och indikatorerna är hämtade från transkriptionerna som skapades av undersökningsdeltagarna verbaliseringar.

1. Deltagarens explicita eller implicita identifikation av ett problem

Deltagarens explicita eller implicita identifikation av ett problem sker genom yttranden som *problem, svårt, jag vet inte, jag skulle vilja veta, kanske, förmodligen, antagligen* och frågor till sig själv eller till undersökningsledaren (Jääskeläinen 1999:169). I materialet kan denna problemindikator upptäckas i yttranden som *den här vet jag inte riktigt, så det skulle jag gissa* och *men jag är inte helt säker*. Det kan se ut som i följande exempel (1):

- (1) Flög upp. Steg upp. **Man blir så osäker på sig själv när man har så här.**
Mm, skit samma. Vi tar nästa. (Jonas)

2. Verbalisering av beslut och beslutskriterier

Här berättar deltagaren om sitt beslut eller om orsaken till ett specifikt val. I (2) exemplifieras detta:

- (2) Eh, they had fallen out of love. Eh, och **det går ju inte direkt o-direktöversätta tänker jag. Det finns ju inte som uttryck i- på svenska.** Men jag skulle säga, they är ju dom, och sen fallen out of love, att de inte var kära i varandra längre. (Linn)

3. Deltagaren producerar konkurrerande översättningsvarianter

Verbaliseringar av olika översättningsvarianter är en klar markör på att de oproblematiske processerna har upphört och att deltagaren nu försöker hitta en översättning (Jääskeläinen 1999:171). Detta är tydligt i exempel (3):

- (3) Ehm, han **sträckte sig**, han **räckte efter**, eh, han **lutade sig fram för, eh, att nå**. He was reaching. Alltså han sträckte sig efter. Han sträckte sig efter the dusk of life. (Maria)

4. Utelämnningar och alternativa varianter i måltexten

I de fall deltagaren väljer att inte översätta ett ord eller uttryck ses detta som en markör för att de oproblematiske processerna avbrutits. Detta sker i (4):

- (4) Ehm. Dusk of life vet jag faktiskt inte vad det betyder men men. Livets, ja. Det vet jag faktiskt inte vad det betyder. Han sträckte sig efter livets **dusk**, ja. (Maria)

5. Utvärderingar av måltexten

När deltagaren kommenterar sin egen översättning är detta ett tecken på ett avbrott i processen (Jääskeläinen 1999:174). Detta händer i exempel (5):

- (5) Överväldigade mig, ja. Musiken, hm, ah, **skulle egentligen vilja ha ett mer informellt ord men**, eh, överväldigade mig. (Olof)

6. Utvärdering av källtexten

Också kommentarer om källtexten ses som tecken på att de oproblematiske processerna har avbrutits (Jääskeläinen 1999:175). Detta illustreras i exempel (6):

- (6) They had fallen out of love. Fallen out of love. **Weird expression**. Fallen in love, fallen out of love. Had, had fallen out of love. (Jonas)

4.2 Analyskategorier

Dessa olika problemindikativa verbaliseringar kan sedan delas in i olika kategorier beroende på vad som verkat vara i fokus. Kategorierna är: 1. *Översättningsprinciper*, 2. *Kognitiv bearbetning av källtexten*, 3. *Produktion av måltexten* och 4. *Ospecificerat*.

1. *Översättningsprinciper*

Här kommenterar deltagaren sitt tillvägagångssätt eller verbaliserar vad som kan tolkas som globala översättningsstrategier (Jääskeläinen 1999:178). Verbaliseringar här kan också handla om osäkerhet och en avsaknad av översättningsprinciper. I exempel (7) nedan uttrycker Linn sig angående sin strategi:

- (7) Och sen fyran. Eh, they had fallen out of love. **Eh, och det går ju inte direkt o- direktöversätta tänker jag. Det finns ju inte som uttryck i- på svenska.** (Linn)

I exempel (8) uttrycker Ebba en osäkerhet kring hur hon ska översätta:

- (8) Tretton. The music blew me away. Åh gud. Eh, eh. Mm. Får se. The music, musiken. Eh, mm. Hm. **Jag vet inte blew me away hur jag ska översätta det.** The music, eh, overwhelmed, kan man säga. (Ebba)

2. *Kognitiv bearbetning av källtexten*

I denna kategori visar deltagaren tecken på att denne bearbetar källtexten. Här finns verbaliseringar som tyder på att deltagaren försöker förstå ett ord eller ett uttryck i källtexten, och verbaliseringar som tyder på deltagarens kognitiva bearbetning av något i källtexten som till exempel handlar om ett ords betydelse i en viss kontext eller förståelse av fenomenet bakom ett ord. I exempel (9) försöker Jonas förstå vad *drain away* betyder i den givna kontexten:

- (9) Det var tillräckligt, det var nog, till att **suga ur, drain away, suga bort, drain, to drain something, you drain the sink, you drain the bathtub, kan suga ur, suga, drained lifeforce from, drain away the fear, suga bort,** det låter jättefel på svenska. (Jonas)

I exempel (10) försöker Linn att förstå vad källtexten menar med *their*:

- (10) Eh, they were wasting their time. Nummer sju. Eh, då tänker jag att they blir ju dom. Och så were wasting their time, ehm, **då är ju frågan ifall det ska va dom slösade sin tid, med their, ifall det ska va dom slösade sin tid eller om dom slösade deras tid.** (Linn)

3. Produktion av måltextern

I denna kategori finns verbaliseringar som tyder på att deltagaren fokuserar på olika aspekter av måltextproduktionen. Här tycks fokus ligga på den rent språkliga nivån, med verbaliseringar av grammatiska regler eller kollokationer i målspråket som beslutsunderlag vid översättningsvalen. I denna kategori kan deltagarens fokus också ligga på förbättringar av måltextern, till exempel målgruppsanpassning, sammanhang och stil. I exempel (11) uppvisar Olof tecken på att han producerar måltext:

- (11) We're facing difficult times. Ehm, **vi möter, vi råkar ut**, eh. **Svårigheter framför oss. Hm. Tuffa tider. Vi har tuffa tider framför oss.** Mm. (Olof)

I exempel (12) visar Olof på att han även anpassar sin översättning med hänsyn till stilnivå:

- (12) What's coming up this week. Mm, vad händer denna vecka. Coming up, händer, ja. Händer i veckan. **Mer informellt.** (Olof)

4. Ospecificerat

Här hamnar alla verbaliseringar som handlar om uppgiften, men som inte verkar rikta in sig på någon speciell aspekt av uppgiften. Dessa verbaliseringar kan till exempel vara frågor till undersökningsledaren eller kommentarer om uppgiftens utformning. I exempel (13) frågar Patrik undersökningsledaren ifall det finns några begränsningar på hur fritt han får översätta (transkriptionen i klamrar är undersökningsledarens svar):

- (13) **Kan man hoppa över ifall man inte kan översätta det?** [Eh, försök svara på den.] Ska jag gissa? [Försök svara på den.] **Får man byta mening på den ifall man vill? Alltså får man översätta den på svenska på ett annat sätt?** [Du får översätta precis hur du vill. Eh. Det du tycker är bäst.] (Patrik)

I exempel (14) ställer Jonas en liknande fråga:

- (14) Her parents came from Egypt. It's an ambiguous sentence, could mean both.
Vill du att jag ska ha två olika svar? [Skriv det du tycker är bäst.] Det jag tycker är bäst. Hennes föräldrar härstammar från Egypten, känns bäst.
(Jonas)

5 Resultat

Det här kapitlet kommer att börja med en presentation av alla de verbaliseringar som påträffats med hjälp av de metoder som introducerades i förra kapitlet. Detta kommer att för tydlighetens skull göras med hjälp av tabeller med tillhörande förklaringar. I avsnitt 5.2 presenteras de verbaliseringar som berör de konceptuella metaforerna. Därefter redovisas i avsnitt 5.3 undersökningsdeltagarnas översättningar och de eventuella byten av kognitiva domäner som har skett. Till slut sammankopplas resultatet av verbaliseringarna och de kognitiva domänerna i 5.4.

5.1 Verbaliseringar

I Tabell 2 nedan redovisas alla verbaliseringar som har upptäckts med hjälp av problemindikatorerna som beskrevs i avsnitt 4.1. Totalt påträffades 235 verbaliseringar med hjälp av metoden. De tre problemindikatorerna till vänster i Tabell 2, *Identifikation*, *Om beslut* och *Konkurrerande översättningar*, skiljer sig markant i antal verbaliseringar i jämförelse med de tre andra indikatorerna, *Utelämnin*, *Utvärdering av MT* och *Utvärdering av KT*. På samma sätt skiljer sig antalet verbaliseringar markant mellan de olika undersökningsdeltagarna. Antalet verbaliseringar som en deltagare producerar verkar stå i relation till antal ord producerade totalt och tidslängd på hela verbaliseringen. Till exempel producerade Linn 45 verbaliseringar och 1002 ord totalt på 11 minuter och 47 sekunder, medan Patrik producerade 14 verbaliseringar och 348 ord totalt på 7 minuter och 3 sekunder.

<i>Deltagare</i>	<i>Identifikation</i>	<i>Om beslut</i>	<i>Konk. översättningar</i>	<i>Utelämnin g</i>	<i>Utvärderin g av MT</i>	<i>Utvärderin g av KT</i>	<i>Totalt</i>
Linn	21	20	4	0	0	0	45
Jonas	6	16	26	0	0	1	49
Erik	3	1	7	0	0	0	11
Patrik	8	5	1	0	0	0	14
Maria	8	3	12	1	0	0	24
Henrik	4	1	9	0	0	0	14
Ebba	13	5	8	0	0	0	26

Lisa	1	14	10	0	1	0	26
Olof	2	2	9	0	2	0	15
Tom	2	0	9	0	0	0	11
Totalt	68	67	95	1	3	1	235

Tabell 2: Antal problemindikatorer och deras fördelning över kategorierna

I Tabell 3 nedan presenteras de verbaliseringar som upptäcktes med hjälp av problemindikatorerna efter att de analyserats och delats in i de kategorier som introducerades i 4.2. Precis som i Tabell 2 skiljer sig antalet verbaliseringar markant mellan de olika kategorierna och mellan de olika deltagarna. Samma mönster återkommer här när det gäller relationen mellan deltagaren, antal verbaliseringar, antal ord totalt och tidslängd – ju fler verbaliseringar, desto fler ord totalt och längre tid.

<i>Deltagare</i>	<i>Översättningsprinciper</i>	<i>Kognitiv bearbetning av KT</i>	<i>Produktion av MT</i>	<i>Ospecificerat</i>	<i>Totalt</i>
Linn	20	8	15	0	43
Jonas	10	9	26	3	48
Erik	3	1	7	0	11
Patrik	5	0	3	3	11
Maria	9	2	13	0	24
Henrik	4	0	10	0	14
Ebba	9	8	8	1	26
Lisa	15	1	10	0	26
Olof	3	1	11	0	15
Tom	1	1	9	0	11
Totalt	79	31	112	7	229

Tabell 3: Antal verbaliseringar och deras fördelning över analyskategorierna

I Tabell 4 presenteras verbaliseringarna igen fast nu indelade mellan undersökningsmeningarna istället för mellan undersökningsdeltagarna. Även här är det stora skillnader i antal verbaliseringar mellan kategorierna, men det är också stora skillnader i antal verbaliseringar mellan de olika meningarna. Till exempel har de tio deltagarna tillsammans producerat 36 verbaliseringar till mening 13, men bara 3 verbaliseringar till mening 9.

<i>Mening</i>	<i>Översättningsprin ciper</i>	<i>Kognitiv bearbetning av KT</i>	<i>Produktion av MT</i>	<i>Ospecificerat</i>	<i>Totalt</i>
1	5	2	11	1	19
2	2	2	6	0	10
3	13	10	10	0	33
4	9	3	10	3	25
5	4	2	1	1	8
6	6	0	8	0	14
7	3	1	10	2	16
8	3	1	9	0	13
9	2	0	1	0	3
10	6	2	10	0	18
11	2	0	11	0	13
12	8	3	10	0	21
13	16	5	15	0	36
<i>Totalt</i>	79	31	112	7	229

Tabell 4: Antal verbaliseringar och deras fördelning över undersökningsmeningarna

5.2 Verbaliseringar om konceptuella metaforer

I tabell 5 presenteras de tio meningar som innehöll konceptuella metaforer. Alla verbaliseringar som tydligt inte berör de konceptuella metaforer i meningarna har sällats bort. Totalt återstår 173 verbaliseringar av de ursprungliga 229, som det var innan sällningen. 76 procent av verbaliseringarna är alltså kopplade till de konceptuella metaforerna. Antalet

verbaliseringar varierar stort mellan både deltagare och mening, med Jonas 8 verbaliseringar på mening 7 till Ebbas 1 verbalisering på mening 11. De blåa rutorna markerar verbalisering om metaforerna och siffran i dem anger antalet verbaliseringar.

<i>Deltagare</i>	2	3	4	6	7	8	10	11	12	13	<i>Totalt</i>
Linn	0	6	4	2	2	2	5	0	4	6	31
Jonas	3	2	4	3	8	3	1	4	5	2	35
Erik	1	2	0	1	0	1	1	1	0	1	8
Patrik	1	1	4	2	0	0	0	0	1	2	11
Maria	0	2	1	0	2	1	1	1	2	5	15
Henrik	0	1	1	1	1	1	1	0	1	5	12
Ebba	1	2	4	1	0	0	3	1	0	6	18
Lisa	1	2	4	2	1	2	2	2	2	3	21
Olof	0	1	2	0	1	1	1	1	3	2	12
Tom	0	0	1	0	1	2	2	1	1	2	10
Totalt	7	19	25	12	16	13	17	11	19	34	173

Tabell 5: Verbaliseringar kring metaforer fördelat på deltagare och meningar

5.3 Byte av kognitiva domäner

Precis som det står i kapitel 3 utgår denna uppsats från antagandet att en metafor består av kognitiva domäner och att det kan uppstå problem för översättaren när denne blir tvungen att byta ut en kognitiv domän mot en annan i sin översättning. I detta delkapitel presenteras resultaten från analysen av deltagarnas måltexter som visar ifall deltagarna har valt att byta ut eller behålla källtextens kognitiva domäner i de konceptuella metaforerna. Denna analys ger på inga sätt några definitiva och slutgiltiga svar på vilka metaforer som tillhör vilka kognitiva domäner, utan den är endast en subjektiv bedömning som går att diskutera. Analysen kommer heller inte att ta upp översättningarnas kvalitet.

Som beskrivet i kapitel 2 bestod undersökningen av 13 meningar varav 10 innehöll en konceptuell metafor. Eftersom antalet deltagare också var 10 resulterade undersökningen därför i totalt 100 översatta meningar. Detta var dock inte 100 unika meningar, eftersom

flera av deltagarnas svar var snarlika eller till och med identiska. De meningar som resulterade i likadana översättningar av de konceptuella metaforerna slogs därför ihop, vilket gav 51 unika meningar. Här nedan presenteras de tillsammans med hur många gånger varje översatt mening förekom som svar i undersökningen. Gul markering anger att det skett ett byte eller borttagning av kognitiv domän.

2. *The results **raised** her confidence.*
 - a) Resultaten **ökade** hennes självförtroende/självkänsla. 6
 - b) Resultaten **höjde** hennes självförtroende. 2
 - c) Resultaten **förstärkte** hennes självförtroende. 1
 - d) Resultaten **stärkte** hennes självförtroende. 1

I mening 2 har *The results raised her confidence* resulterat i fyra olika svarsalternativ. Det metaforiska uttrycket i den här meningen, *raised her confidence*, bygger på den orienterande metaforen BRA ÄR UPP. Här förklaras den kognitiva domänen BRA i form av den kognitiva domänen UPP. Ifall översättaren har bytt ut någon av de kognitiva domänerna BRA eller UPP räknas det som att metaforen har bytt kognitiv domän i översättningen. Mening a) översätter *raised* till *ökade*, medan b) översätter till *höjde*. Översättning b) består av metaforen BRA ÄR UPP precis som källmeningen, men även a) gör detta eftersom Lakoff och Johnson menar att vår förnimmelse av att något ökar, som i a), är att det växer på höjden. Båda dessa översättningar behåller därför de kognitiva domänerna BRA och UPP. De räknas därför som oförändrade på det kognitiva domänplanet. Översättningarna c) och d) däremot använder sig inte av metaforen BRA ÄR UPP. Här har nämligen översättarna bytt ut den kognitiva domänen UPP. Mening c) översätter *raised* till *förstärkte* och d) till *stärkte*, vilka båda snarare består av metaforen BRA ÄR STARK. Denna metafor är inte en orienterande metafor som BRA ÄR UPP, utan en strukturell metafor. 8 av de 10 översättarna har alltså behållit metaforen och de kognitiva domänerna, medan 2 har bytt.

3. *He was **reaching** the dusk of life.*
 - a) Han **nådde** slutet av livet/livets skymning/livets slutskede. 4
 - b) Han **närmade sig** slutet av sitt liv/livets skymning. 2
 - c) Han **började nå** ålderns höst. 2
 - d) Han **sträckte sig efter** livets... 1
 - e) Han **har nått** sina skymningsår. 1

I mening 3 har *He was reaching the dusk of life* resulterat i fem olika översättningar. Det metaforiska uttrycket *was reaching* bygger på den strukturella metaforen LIVET ÄR EN RESA, där *the dusk of life*, alltså livets slut, är ändhållplatsen. Den kognitiva domänen LIVET förklaras här i form av den kognitiva domänen RESA. Alla de fem översättningarna behåller denna metafor. *Han* a) *nådde*, b) *närmade sig*, c) *började nå*, d) *sträckte sig efter* och e) *har nått* är alla grundade i samma kognitiva domäner som *was reaching*.

4. *They had fallen out of love.*
- a) De **var inte längre** kära i varandra/förälskade. 2
 - b) De **har fallit utav** kärlek. 1
 - c) De **hade slutat** älska varandra. 1
 - d) De **tappade** kärleken. 1
 - e) Deras förälskelse **hade slocknat**. 1
 - f) De **har blivit** kära. 1
 - g) De **har trillat ur** kärleken. 1
 - h) De **slutade vara** kära. 1
 - i) Deras kärlek **hade söndrats**. 1

I mening 4 översattes *They had fallen out of love* på nio olika sätt. I det metaforiska uttrycket *had fallen out of love* finns den ontologiska metaforen KÄRLEK ÄR EN BEHÅLLARE. I a), c) och h) har metaforen strukits helt. I b) och f) har testdeltagaren missförstått källmeningen och därmed inte levererat några användbara resultat. I g) har testdeltagaren behållit samma metafor, men översättningen som sådan kan knappast bedömas vara idiomatisk svenska. I d) har KÄRLEK ÄR EN BEHÅLLARE bytts ut mot en annan ontologisk metafor, nämligen KÄRLEK ÄR EN ÄGODEL. I e) används istället metaforen KÄRLEKEN ÄR EN ELD/GLÖD, vilket kan ses som en strukturell metafor eftersom en kognitiv domän, kärlek, förstås i termer av en annan kognitiv domän, eld. I i) har översättaren använt sig av metaforen KÄRLEK ÄR FYSISK ENHET, och därmed bytt ut källmetaforen. I 6 av de 9 svaren har alltså översättarna bytt ut eller tagit bort denna metafor.

6. *He finally saw what the teacher was saying.*
- a) Till slut/äntligen **förstod** han vad läraren sade. 7
 - b) Han **såg** till slut/äntligen vad läraren sa. 3

Mening 6, *He finally saw what the teacher was saying*, har översatts till endast två olika alternativ. Det metaforiska uttrycket i källmeningen, *saw what the teacher was saying*, bygger på den strukturella metaforen ATT FÖRSTÅ ÄR ATT SE, som är högst frekvent i

engelskan i form av uttryck som till exempel *I see (Jag förstår)*. I a) översätts *saw* till just *förstod* och här har alltså källmeningen metafor försvunnit i översättningen. I b) har *saw* översatts till *se*, vilket kanske inte är den bästa av översättningar, men som alltså använder sig av källmeningens metafor.

7. *They were **wasting** their time.*
 a) De **slösade** (bort) sin tid. 7
 b) De **ödslade** sin/deras tid. 3

I mening 7 översätts *They were wasting their time* till två olika svar. Bakom *wasting time* ligger den strukturella metaforen TID ÄR PENGAR, som tas upp i metaforkapitlet 2.3. I båda översättningarna används samma metafor. Här har alltså inte skett något byte av kognitiva domäner.

8. *What's **coming up** this week?*
 a) Vad **händer** i/denna vecka(/n)? 10

Till mening 8 har alla översättarna valt samma lösning. De har tagit bort den strukturella metaforen TID ÄR TING SOM RÖR SIG, som beskriver framtida händelser som saker som rör sig mot en. Översättarna har här valt att översätta till idiomatisk svenska istället för att direktöversätta källmeningen, vilket hade varit obegripligt på svenska.

10. *We're **facing** difficult times.*
 a) Vi **har** (en) tuffa/svår(/a) tid(/er) **framför oss**. 3
 b) Vi **möter** svåra tider. 1
 c) Vi **står inför** svåra tider. 1
 d) Vi **går** svåra tider **till mötes**. 1
 e) Vi **kommer bemöta** tuffa tider. 1
 f) Vi **kommer att mötas av** svåra tider. 1
 g) Vi **går emot** svåra tider. 1
 h) Vi **rör oss mot** svåra tider. 1

Mening 10 har resulterat i åtta olika översättningar. Precis som i mening 8 består det metaforiska uttrycket här av metaforen TID ÄR TING SOM RÖR SIG, där vi står med ansiktet vänt mot de svåra tiderna i *We're facing difficult times*. Faktum är att alla åtta översättningarna också använder sig av denna metafor. Här har med andra ord inte skett några byten av kognitiva domäner.

11. *I am aiming for a career in translation.*
 a) Jag **siktar på/in på/mot** en karriär i/inom översättning. 8
 b) Jag **strävar efter/mot** en karriär i översättning/som översättare. 2

Mening 11, *I am aiming for a career in translation*, har översatts på två olika sätt. Bakom det metaforiska uttrycket *aiming for a career* ligger metaforen ATT FÖRSÖKA UPPNÅ NÅGOT ÄR ATT JAGA. I a) översätts *aiming for* till *siktar på/in på/mot*, vilket gör att metaforen bevaras. I b) översätts det till *strävar efter/mot*, vilket innebär att metaforen är borttagen.

12. *It was enough to drain away the fear.*
 a) Det var tillräckligt/nog för att **driva bort/undan** rädslan. 3
 b) Det var tillräckligt för att rädslan **skulle försvinna**. 2
 c) Det var nog för att **ta bort** skräcken. 1
 d) Det räckte till för att **bli av med** rädslan. 1
 e) Det var tillräckligt för att **få bort** rädslan. 1
 f) Det var tillräckligt för att **underkuva** rädslan. 1
 g) Det var tillräckligt för att **punktera** rädslan. 1

I mening 12 översätts *It was enough to drain away the fear* till sju olika alternativ. Det metaforiska uttrycket *drain away the fear* bygger på den ontologiska metaforen KÄNSLOR ÄR VÄTSKA. Ingen av de sju översättningarna har kvar denna metafor. Översättning b), c), d) och e) tar bort metaforen helt, medan a) kan man säga byter metafor till KÄNSLOR ÄR BOSKAP, f) byter till KÄNSLOR ÄR EN UNDERSÅTE och g) byter till KÄNSLOR ÄR UPPLÅSBARA BEHÅLLARE.

13. *The music blew me away.*
 a) Jag **blev hänförd av** musiken. 1
 b) Musiken **blåste iväg** mig. 1
 c) Musiken **fick mig att trilla av stolen**. 1
 d) Musiken **gjorde mig häpen**. 1
 e) Musiken **tog mig med storm**. 1
 f) Musiken **imponerade på mig**. 1
 g) Musiken **gjorde mig helt mållös**. 1
 h) Musiken **var överväldigande**. 1
 i) Musiken **var fantastisk för mig**. 1
 j) Musiken **överväldigade mig**. 1

Den sista meningen, mening 13, har resulterat i tio olika översättningar. I *The music blew me away* finns metaforen KÄNSLOR ÄR FYSISKA KRAFTER. Denna metafor bevaras i tre av

översättningarna, nämligen i b) *Musiken blåste iväg mig*, c) *Musiken fick mig att trilla av stolen* och e) *Musiken tog mig med storm*. I fallet b) är översättningen inte helt idiomatisk, medan c) och e) både behåller metaforen och uppfyller det svenska idiomatiska kravet.

<i>Deltagare</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>Totalt</i>
Linn	0	6	4	2	2	2	5	0	4	6	31
Jonas	3	2	4	3	8	3	1	4	5	2	35
Erik	1	2	0	1	0	1	1	1	0	1	8
Patrik	1	1	4	2	0	0	0	0	1	2	11
Maria	0	2	1	0	2	1	1	1	2	5	15
Henrik	0	1	1	1	1	1	1	0	1	5	12
Ebba	1	2	4	1	0	0	3	1	0	6	18
Lisa	1	2	4	2	1	2	2	2	2	3	21
Olof	0	1	2	0	1	1	1	1	3	2	12
Tom	0	0	1	0	1	2	2	1	1	2	10
Totalt	7	19	25	12	16	13	17	11	19	34	173

Tabell 6: Gul färg markerar byte eller borttagning av kognitiv domän

5.4 Syntes

Så här långt har uppsatsen presenterat resultaten från analysen av verbaliseringarnas typ och frekvens, vilka byggde på de problematiska partier som indikerats genom studiet av TAP. I detta delkapitel kommer dessa resultat att jämföras med analysen av de kognitiva domänerna i översättningarna. I Tabell 7 nedan visas en sammanställning av denna jämförelse. Blå färg markerar, precis som i Tabell 5, verbaliseringar, gul färg markerar, precis som i Tabell 6, byte eller borttagning av kognitiv domän och grön färg markerar när både verbalisering och byte eller borttagning av kognitiv domän har skett.

<i>Deltagare</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>Totalt</i>
------------------	----------	----------	----------	----------	----------	----------	-----------	-----------	-----------	-----------	---------------

Linn	0	6	4	2	2	2	5	0	4	6	31
Jonas	3	2	4	3	8	3	1	4	5	2	35
Erik	1	2	0	1	0	1	1	1	0	1	8
Patrik	1	1	4	2	0	0	0	0	1	2	11
Maria	0	2	1	0	2	1	1	1	2	5	15
Henrik	0	1	1	1	1	1	1	0	1	5	12
Ebba	1	2	4	1	0	0	3	1	0	6	18
Lisa	1	2	4	2	1	2	2	2	2	3	21
Olof	0	1	2	0	1	1	1	1	3	2	12
Tom	0	0	1	0	1	2	2	1	1	2	10
Totalt	7	19	25	12	16	13	17	11	19	34	173

Tabell 7: Verbaliseringar och byten eller borttagningar av kognitiv domän

Av de 100 meningar som de tio deltagarna producerade innehöll 79 verbaliseringar, 45 byte eller borttagning av kognitiv domän och 39 både verbaliseringar och byte eller borttagning av kognitiv domän. De 79 meningar som innehöll verbaliseringar bestod av totalt 173 verbaliseringar. De 45 meningar som innehöll byte eller borttagning av kognitiv domän bestod av totalt 92 verbaliseringar. I snitt resulterade de 100 testmeningarna i 1,73 verbaliseringar per mening, medan de 45 testmeningar som innehöll byte eller borttagning av kognitiv domän resulterade i 2,04 verbaliseringar per mening. De meningar som innehöll byte eller borttagning av kognitiv domän resulterade i snitt i 0,31 (eller 18 procent) fler verbaliseringar per mening än de som behöll de kognitiva domänerna. Detta ger ett visst stöd till denna uppsats hypotes om att när översättaren måste byta ut eller ta bort en kognitiv domän under översättningen så leder detta till mer verbalisering i TAP. Skillnaden är inte markant, men likväl inte ointressant.

6 Diskussion

Resultatet av undersökningen antyder att översättare måste lägga ner mer tankemöda på att översätta konceptuella metaforer där det inte går att överföra eller där översättaren väljer att inte överföra de kognitiva domänerna till måltextern, även om skillnaden på 18 procent kanske inte är så markant. Deltagarna i den här undersökningen fick ingen förhandsinformation om vad som var denna uppsats fokus eller syfte, men trots detta har deras uppmärksamhet riktats mot de konceptuella metaforerna och som konstaterat i resultatdelen av denna uppsats handlar 76 procent av samtliga 13 meningars verbaliseringar om de 10 konceptuella metaforerna. Trots detta är materialet som denna uppsats bygger sina slutsatser på ganska litet och med mer tid och fler deltagare hade slutsatserna kunnat vara mer precisa.

En annan eventuellt problematisk faktor i den här undersökningen är källmeningarnas längd. På grund av att de är så korta har deltagarna varit tvungna att arbeta med små segment i taget och möjligen därför aldrig riktigt kommit in ett flöde av verbalisering. Ifall verbaliseringarna på något sätt hade varit annorlunda om källsegmenten hade varit längre är svårt att säga, men enligt Jääskeläinens (1999) undersökningar arbetar oerfarna översättare ändå med korta översättningssegment, så kanske spelar just den faktorn mindre roll i det här sammanhanget.

Dessutom finns det meningar där översättaren har bytt eller tagit bort en kognitiv domän, men där processen inte resulterat i en enda verbalisering kring den konceptuella metaforen. Detta kan bero på att översättaren redan på förhand har en bestämd uppfattning om hur metaforen ska översättas och därför inte ifrågasätter eller problematiserar detta. Dessa meningar går stick i stäv med uppsatsens hypotes. På samma sätt finns det meningar där översättaren har verbaliserat flitigt, men där denna process inte har lett till något byte eller borttagande av en kognitiv domän. Även dessa meningar motsäger uppsatsens hypotes.

Som det står i inledningen i den här uppsatsen översätts många metaforer dagligdags utan att översättaren är medveten om detta, eftersom många av dem är just konceptuella metaforer. I litterära texter, där formen ofta är minst lika viktig som innehållet, kan en missad metafor innebära att författarens språk försvinner, vilket man inte vill vara skyldig till som översättare. I och med att översättarna i undersökningen till denna uppsats fick verbalisera sin översättningsprocess kan det vara så att de på grund av att de verbaliserade lättare lade

märke till de konceptuella metaforerna och därför handskades med dem på ett uppmärksamt sätt. Dock visade några individuella misstag i översättningarna på att detta kanske ändå inte är helt sant.

Den processororienterade översättningsvetenskapen är en disciplin som inte bara bygger broar mellan flera olika forskningsfält, utan även försöker kasta ljus över de ganska dunkla föreställningar som finns kring översättning och översättarens hantverk. Även om forskningen kring översättarens mentala processer kommit en bra bit på vägen är den fortfarande avhängig av forskningen på andra områden, som till exempel psykologi och lingvistik. Problemet är att hjärnan är en relativt outforskad del av vår kropp som man vet väldigt lite om, när allt kommer omkring. Eftersom översättning sker i hjärnan och är baserat på något så abstrakt som minne och kunskap kommer det dröja innan översättningens mentala processer verkligen går att förklara. Det är inte förrän då vi kan visa att översättaren inte bara är en individ som kan sitt källspråk och sitt målspråk, utan faktiskt också besitter specifika översättningskunskaper. Tills vidare får översättare fortsätta att sträva efter precision och tydlighet och hoppas på att framtidens forskning kommer att peka ut dem som yrkesskickliga. Fram tills dess kanske denna uppsats i alla fall kan bidra till att belysa svårigheterna med att översätta konceptuella metaforer.

7 Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen var att försöka ta reda på ifall det är svårare för översättare att översätta konceptuella metaforer när de måste byta eller ta bort kognitiva domäner i metaforerna. För att undersöka detta fick tio engelskstuderanter på A-nivå översätta tretton meningar i vilka tio stycken konceptuella metaforer hade bakats in. Samtidigt som de översatte fick de berätta om, verbalisera, sin egen översättningsprocess.

Verbaliseringarna spelades in och transkriberades till så kallade think-aloud protocols, vilka senare analyserades med hjälp av Jääskeläinens (1999) modell för att upptäcka de relevanta verbaliseringarna. Efter det analyserades studenternas översättningar för att se om de valt att behålla de konceptuella metaforernas kognitiva domäner från källmeningarna eller inte. Denna analys baserades på Lakoff och Johnsons (1980) teorier om konceptuella metaforer.

Enligt Mandelblits Cognitive Translation-teori resulterar byte eller borttagande av kognitiv domän i mer verbalisering, vilket är en indikator på att det har varit problematiskt för översättaren att översätta. Därför jämfördes mängden verbaliseringen mellan översättningar där metaforens kognitiva domäner behållits och där de inte gjort det. Jämförelsen visade att det verbaliserades 18 procent mer om de metaforer där de kognitiva domänerna bytts ut eller tagits bort, men om detta innebär att översättarna har haft mer problem med dessa metaforer går bara att spekulera.

Litteraturförteckning

- Bernardini, Silvia (2001). "Think-aloud protocols in translation research. Achievements, limits, future prospects". I: *Target 13:2*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <http://dx.doi.org/10.1075/target.13.2.03ber>
- Ericsson, K. Anders & Simon, Herbert A. (1993). *Verbal Reports as Data*. London: The MIT Press.
- Halverson, Sandra (2001). Psycholinguistic and cognitive approaches. I: *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge.
- Jonasson, Kerstin (2007). "Think-aloud protocols". I: *Handbook of Pragmatics: 2007* Installment, Östman, Jan-Ola and Jef Verschueren (eds.), ff. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jääskeläinen, Riita (1993). "Investigating Translation Strategies". I: *Recent Trends in Empirical Translation Research*. Joensuu: University of Joensuu
- Jääskeläinen, Riita (1999). *Tapping the process: An explorative study of the cognitive and affective factors involved in translating*. Joensuu: University of Joensuu.
- Jääskeläinen, Riita (2011). "Think-aloud protocol." I: *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <http://dx.doi.org/10.1075/target.25.1.08shu>
- Krings, H.P. (1986). "Translation Problems and Translation Strategies of Advanced German Learners of French (L2)". I: *Interlingual and intercultural communication: discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Lagerholm, Per (2008). *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lindqvist, Yvonne (2009). *Högt och lågt inom skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag.
- Mandelblit, Nili (1996). "The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory". I: *Translation and Meaning Part 3*.

- Martikainen, Kati (1999). "What Happens to Metaphorical Expressions Relating to 'Comprehension' in the Processes and Products of Translation? A Think-Aloud Protocol Study". Opublicerad masteruppsats. Joensuu: University of Joensuu.
- Muñoz, Richard (2013). "Cognitive and psycholinguistic approaches". I: *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London & New York: Routledge.
- Schäffner, Christina (2003) "Metaphors and translation: some implications of a cognitive approach". I: *Journal of Pragmatics* 36.
- Schäffner, Christina & Shuttleworth, Mark (2013). "Metaphor in translation: Possibilities for process research". I: *Target* 25:1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <http://dx.doi.org/10.1075/target.25.1.08shu>
- Tirkkonen-Condit, Sonja (2001). "Metaphors in Translation Processes and Products." I: *Quaderns. Revista de traduccio* 6.
- Tirkkonen-Condit, Sonja (2002). "Metaphoric Expressions in Translation Processes." I: *Across Languages and Cultures* 3.

Bilaga 1

DELTAGARAVTAL

Detta är ett avtal mellan uppsatsförfattare **Viktor Rauer** och undersökningsdeltagare _____ gällande undersökning till **Viktor Rauers** masteruppsats på masterutbildningen i översättning vid Lunds universitet.

Härmed godkänner parterna följande fyra (4) punkter.

1. Att samtalet spelas in och sparas digitalt.
2. Att ljudinspelning samt skriftligt material får användas som forskningsunderlag till nämnda uppsats.
3. Att varken ljudinspelning eller skriftligt material kommer att spridas vidare eller användas i något annat sammanhang än nämnda uppsats.
4. Att deltagaren förekommer anonymt och under fingerat namn i nämnda uppsats.

Undersökningsdeltagare

Uppsatsförfattare

Namnteckning

Namnteckning

Namnförtydligande

Namnförtydligande

Ort och datum

Ort och datum

Bilaga 2

Översätt följande meningar till svenska

Exempel: Everyone smiled at him.

1. The balloon went up.

2. The results raised her confidence.

3. He was reaching the dusk of life.

4. They had fallen out of love.

5. Her parents came from Egypt.

6. He finally saw what the teacher was saying.

7. They were wasting their time.

8. What's coming up this week?

9. The bowl was empty.

10. We're facing difficult times.

11. I am aiming for a career in translation.

12. It was enough to drain away the fear.

13. The music blew me away.
